

‘KUNST IS VAN IEDEREEN’

Van Congo naar Terneuzen met Renzo Martens

Op een veld nabij Terneuzen, ‘de minst aantrekkelijke gemeente van Nederland’, moet een kunstmuseum van de eenentwintigste eeuw komen: van en voor iedereen. Wat Renzo Martens met veel succes op het Congolese platteland deed, wil hij nu realiseren in zijn geboortestreek. ‘Het recht op kunst moet teruggenomen worden door al wie daar zin in heeft.’

KARIN WOLFS, JOURNALISTE

“Heel tevreden” kijkt de veertienjarige Wout-Jan toe hoe de maquette van zijn ideale hangplek, die hij met vijf medescholieren maakte, op een voetstuk is geplaatst in een van de expositieruimtes van culturele broedplaats Nesse in Terneuzen. Hij wijst aan wat ze samen allemaal hebben bedacht: “Sportvelden, een basketbalring, een boom, een winkelcentrum en een zwembad. Iets waar jongeren samen kunnen komen.” Is dat er nu niet? “Er zijn wel wat sportvelden, maar om te kunnen hockeyen of zwemmen moet je betalen. Hier is het allemaal gratis. Dat is voor ons belangrijk.”

Het is 18 december 2025. Vanmiddag opent hier de tentoonstelling van de kunstwerken die driehonderdzestig leerlingen van het Lodewijk College in Terneuzen de afgelopen drie dagen hebben gemaakt over wat er in de toekomst op het Zeeuws-Vlaamse platteland zou moeten gebeuren. De tentoonstelling is het eerste tastbare wapenfeit van een project waarvoor de in Nederland en België opgeleide kunstenaar Renzo Martens (Sluiskil, 1973) is teruggekeerd naar zijn geboortegrond.

Op een akker in de zone langs het kanaal Gent-Terneuzen zal over enige tijd een *White Cube Zeeuws-Vlaanderen* verrijzen: een nieuw soort plek voor kunst van het platteland, voor de praktijken, tradities en creativiteit van mensen uit de omgeving. Die bepalen zelf hoe hun kunstmuseum eruit moet komen te zien en hoe het zal worden ingericht. Ter inventarisatie werden in 2025 al ettelijke gesprekken gevoerd met inwoners uit heel Zeeuws-Vlaanderen: van boeren tot kunstenaars, van carnavalswagenbouwers tot ondernemers, mensen van buurtinitiatieven en lokale verenigingen.

Ook jongeren praten dus mee. Na workshops op de middelbare school waar Martens zelf ooit rondliep, staat hun kunst vandaag al op een podium. De streekschool trekt behalve kinderen uit Terneuzen ook jeugd uit omliggende dorpen als Hoek, Sluiskil en Sas van Gent, die soms wel vijftientig kilometer naar school moeten

Renzo Martens met leerlingen van het Lodewijk College in Terneuzen op het platteland nabij de stad, waar *White Cube Zeeuws-Vlaanderen* moet komen: 'Wat het gaat worden, bepalen de mensen van hier zelf'

© Sanne De Wilde

fietsen. Wie rondloopt op de tentoonstelling, waar behalve leerlingen ook hun families op af zijn gekomen, krijgt al snel een indruk van wat er in Terneuzen en omstreken leeft en speelt.

WEGGEVAAGDE SPEELTUIN

Veel jongeren missen een fijne plek om elkaar te treffen. De veertienjarige Evi en Fleur hebben voorzieningen en winkels uit de stad zien verdwijnen. Bedrijven zijn failliet gegaan. "Het is saai op straat. Er is hier geen H&M, Zara of C&A. Om te winkelen moeten we naar Breda, Amsterdam of Maastricht. Er is bijna geen openbaar vervoer, er is geen goede verbinding naar Breda. Vroeger was er een speeltuintje op een boot, dat is weggevaagd. Daar hebben we veel goede herinneringen aan."

Twee groepjes hebben een houten replica van dat speelschip gemaakt, een ervan heet *Speelboot Nova*. De zestienjarige Prabitha vertelt dat ze een man sprak die zijn café mist. Ze schilderde een zelfbedachte vlag voor Terneuzen, met veel asfalt en hoogbouw met kleurrijke gevels. "Aan de rechterkant is het grijs, zoals het nu is. De linkerkant heeft meer kleur: de toekomst."

In een aanpalende ruimte leggen drie meiden een beetje onwennig uit waarom ze op een hardboardplaat graffiti hebben gespoten met het logo van de Spar en de Dow Chemical-fabriek. "De Spar dreigt te verdwijnen. De Dow-fabriek is een belangrijke grondstoffenproducent van plastic." Op de afbeelding staat een arbeider die aan geld denkt, voor een schoorsteen die gifgroene rook met eurotekens uitbraakt. Op een ander paneel staat een kaal fitnessmannetje in zwembroek met een rookwolkje in zijn mond en een flink uitstulpende vleesboom waar je zijn linkeroor zou verwachten.

Een maand na de opening van de expositie kondigt de verlieslijdende Amerikaanse multinational Dow een grote ontslagronde aan. De productie moet goedkoper, met behulp van AI. Hoeveel banen dat de vestiging in Terneuzen zal kosten, is nog ongewis.

LEEGTE

De culturele broedplaats Nesse, waar het schoolproject wordt gepresenteerd, is sinds voorjaar 2026 gevestigd in de voormalige Philipsfabriek. Die streek net als Dow in de jaren 1960 in Terneuzen neer, maar nadat rond de eeuwwisseling al een deel van de productie naar Polen was verhuisd, stond het fabriekspand de voorbije tien jaar leeg. *De leegte* is ook de titel van een kunstwerk dat Mo, Roos, Matijs, Damian en Lenthe maakten: een beschilderd houten standbeeld van een mens die tussen twee lege bankjes en een tafeltje staat. Het is een uitnodiging tot een gesprek over de gevoelde leegte dat zó in de toekomstige *White Cube* of de openbare ruimte van de stad zou kunnen staan.

Omdat de makers er nu niet zijn, vertelt projectbegeleider Corneel hoe het ontwerp “in tien minuten uit de losse pols werd geschetst door een heel verlegen meisje dat ons pas na tweeënhalf uur aankeek”. Hij vertelt hoe een ander meisje, dat eerst niet durfde, terugkwam met iemand om haar bij te staan. Vervolgens maakte ze een leeg bushokje, getiteld *Voor een beter OV*. “Ze zei: Je kunt hier eindeloos wachten, maar er komt niks.”

PRECEDENT

Met de *White Cube Zeeuws-Vlaanderen* wil Renzo Martens een precedent scheppen voor een kunstmuseum van de eenentwintigste eeuw waar mensen van het platteland, en wat zij te zeggen hebben, serieus worden genomen. Op wat hij daar concreet van verwacht, wat het voorziene traject wordt of wanneer het museum klaar moet zijn wil Martens niet vooruitlopen. “Wat het gaat worden, bepalen de mensen zelf.” Het masterplan voor de *White Cube Zeeuws-Vlaanderen* wordt ontwikkeld door Martens’ organisatie Human Activities samen met de lokale gemeenschap, jongeren en David Gianotten van het gerenommeerde architectenbureau OMA. Martens: “We hebben aan de provincie een stuk land gevraagd om dat nieuwe museum op te bouwen. Dat moet natuurlijk door allerlei besluitvormingsrondes, maar zodra dat bekend is, beginnen we eraan. Het is vooral *niet* belangrijk om daarvan de contouren te schetsen. Het zou heel saai zijn om te zeggen: over een paar jaar staat er zo en zo een gebouw. Het punt is nou net dat we dat samen gaan ontdekken. Dát is het museum. Ik doe dit alleen maar omdat gewone musea het niet doen. Dit wordt dus iets dat in Nederland en België nog niet bestaat, met een landelijke en misschien zelfs wereldwijde voorbeeldfunctie.”

Dat die ambities niet overdreven zijn, bewijst het succes van Martens’ eerdere initiatief voor een museum op het platteland: in het Congolese Lusanga opende in 2017 een museum door en voor de mensen die daar op de voormalige Unileverplantage leven. De daaruit ontstane kunstkring CATPC (Cercle d’Art des Travailleurs de Plantation Congolaise) staat al twee jaar in de *Power 100* van het tijdschrift *Art Review*

In Lusanga op het Congolese platteland opende in 2017 een *White Cube* op initiatief van Renzo Martens. De daaruit ontstane kunstkring CATPC exposeert sindsdien over de hele wereld. 'Wij hebben veel van hen te leren', zegt Renzo Martens © Human Activities

met de belangrijkste kunstinitiatieven ter wereld. CATPC exposeerde al in New York en het Amsterdamse Wereldmuseum, en werd in 2024 uitgenodigd op de Biënnale van Venetië om er in het Nederlandse paviljoen zijn voornamelijk uit cacao, palmvet en suiker gemaakte sculpturen te exposeren. Nog tot 8 november 2026 staat hun werk centraal in de expositie *Het Land van Hagelslag. Samen bouwen aan een nieuwe wereld* in het Amsterdamse H'ART Museum.

Met het geld dat ze dankzij hun kunst verdienen, besloot de Congolese gemeenschap de grond terug te kopen die Unilever in 1911 van hen heeft gestolen. Martens noemt het een omgekeerd gentrificatieprogramma. "Met de grondstoffen die westerse bedrijven van de plantagearbeiders hebben ontvreemd om winst te maken, creëren de mensen nu zelf kunstwerken. Zo vloeit niet alleen het geld, maar ook het prestige en de geloofwaardigheid terug naar de bron. Van het geld dat van plantages is weggehaald zijn ook prestigieuze Nederlandse en Belgische musea gebouwd. Maar deze gemeenschappen zijn daar nog nooit uitgenodigd en hun mening is er niet welkom. Deze mensen, die anders dertig dollar per maand zouden verdienen en naar wie niemand zou luisteren, creëren met hun eigen *White Cube* een podium voor hun kunst en kennis. Zij weten heel veel over klimaatverandering, autoritair leiderschap, de instorting van ecosystemen en hoe het is om te overleven in crises. Nu nemen zij een plek in in de debatten daarover. Verheffing? Integendeel! Het gaat erom dat er naar hén wordt geluisterd, met aandacht, tijd en liefde. Wij hebben juist veel van hen te leren."

Bij de lancering van het project White Cube Zeeuws Vlaanderen maakten de leerlingen van het Lodewijk College in Terneuzen kunstwerken over wat er in de toekomst op het Zeeuws-Vlaamse platteland zou moeten gebeuren © Kelly Thans

GEKOEIONEERD

Martens ziet ook koloniale en uitbuitingsaspecten aan de manier waarop machthebbers met het Zeeuws-Vlaamse platteland zijn omgegaan. “Het is natuurlijk niet te vergelijken met wat er in Congo, Indonesië of Suriname is gebeurd. Hier was geen slavernij met mensen in ketens, mensen stierven niet van de honger. Wel is Zeeuws-Vlaanderen – sommigen willen het Noord-Vlaanderen noemen – vanaf de negende eeuw intern gekoloniseerd via landontginningsprojecten vanuit kloosters in Brugge, Gent en Antwerpen. De abdijen bedachten het systeem: ze lieten het land droogleggen door lokale mensen die de dijken ophoogden en daarna het land mochten bewerken; de kloosters zetten er een paar herenboeren als onderaannemers op en vervolgens gingen de opbrengsten naar de abdijen. Het gevoel dat de beslissingen over hoe het er hier aan toegaat elders worden genomen, dat er over hun hoofden heen wordt geregeerd, tegenwoordig vanuit Brussel of Den Haag, dat bestaat al heel lang.”

Op de dag van dit gesprek met Martens ligt half Brussel plat vanwege boerenprotesten. Martens: “Er is wereldwijd een opstand gaande vanuit het platteland. Mensen zijn het zat om gekoeioneerd te worden. Tegelijkertijd wordt mensen van het platteland een eigen positie en een eigen identiteit ontzegd.” Martens verwijst naar de verschaalde arbeidskansen in de regio. “Als je in de zorg wilt gaan werken, of nachtdiensten wilt draaien in een fabriek, kun je hier blijven. Maar voor alle andere beroepen moet je zo gauw mogelijk weg uit Zeeuws-Vlaanderen. Volgens een recent onderzoek is Terneuzen de minst aantrekkelijke gemeente van Nederland. Ik denk dat het tegendeel waar is, omdat hier het eerste museum komt voor de kunst van het platteland. Maar toch: mogelijk wordt Terneuzen de enige plek op aarde die omringd zal zijn door drie kerncentrales (*Borssele, Doel en de Paulinapolder in Terneuzen, KW*).

En waar je niet in de zee mag zwemmen, omdat die vol PFAS zit. Dus ik dacht: laten we hier aan het werk gaan. Door simpelweg te zeggen: vertel eens wat jullie nu over de wereld denken. Door dieper te graven in de eigen gevoelens en geschiedenis, door structurele vragen te stellen – want dat is waar kunst voor dient. Tot nog toe wordt kunst veelal opgeëist door een bovenlaag die daar tijd, aandacht en liefde voor heeft. Het recht op kunst moet teruggenomen worden door iedereen die daar zin in heeft.”

Van zijn Congolese collega's leerde Martens dat kunst overal en door iedereen kan worden gemaakt. “Mijn grootmoeder werkte op het land. Om staande te blijven moest ze allerlei bijbaantjes nemen. Maar daarnaast was mijn oma heel creatief, ze schilderde op de stallen van hun boerenbedrijfje. Het zou interessant zijn geweest als iemand daar met haar een gesprek over had gevoerd.”

Van Martens mag iedereen meedoen. “Dat heeft niks te maken met elitair of niet elitair, of met populistisch of niet populistisch. De White Cube is voor zowel arbeiders als miljonairs. Iedereen heeft er belang bij, want als mensen beter worden begrepen, gaan ze zich veilig voelen en kunnen we samen een fijn land opbouwen. De Cube komt niet in een oude fabriekshal, we beginnen vanuit de aarde, op een akker. Omdat het ook een plek van rust moet worden: voor aandacht, voor tijd, voor liefde.”

HANGPLEK

Terug naar de scholierententoonstelling in Terneuzen. Nadat de schooldirectrice en Martens het woord hebben gevoerd, verklaren Lynn en Bente de expo officieel voor geopend. De twee leerlingen “hopen dat dit project Terneuzen in de belangstelling plaatst en dat er ook meer aandacht voor jongeren komt”.

De veertienjarige Evi en Fleur, die deelnamen aan de workshops, zijn er bij vanuit het publiek. Wat vinden zij van Martens' plan? Fleur: “Eerlijk? Ik betwijfel of een museum de plek is waar mensen op af gaan komen. Misschien dat dat nog komt. Door het kunstproject ben ik er wel meer over gaan nadenken.” Evi: “Ik zou niet naar een museum gaan, ik heb andere interesses. Hangen, winkels, voetbal. Maar een museum als hangplek: dat zou 't aantrekkelijk maken! Dat je lekker buiten kunt zijn, lekker eten, met een winkeltje erbij.” Fleur: “Of een deel binnen en een deel buiten. Dat zou tof zijn. Ik ga wel kijken als het opent.”

LEES MEER OP: [DE-LAGE-LANDEN.COM/KUNST](https://de-lage-landen.com/kunst)

- Kunstenaars tikken tegen de muren om het mannenhart
- Het zondagskind in stripauteur Olivier Schrauwen
- Wim T. Schippers (1942-2026) stopte het leven vol vreugde